

LUND UNIVERSITY

Lunds universitets första promotion – ett 352- och ett 350-årsjubileum

Tersmeden, Fredrik

Published in:

Lunds universitets doktorspromotion

2022

Document Version:

Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Tersmeden, F. (2022). Lunds universitets första promotion – ett 352- och ett 350-årsjubileum. I *Lunds universitets doktorspromotion: Lunds domkyrka 3 juni 2022* (s. 98-132). Lunds universitet, Akademiintendenturen.

Total number of authors:

1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

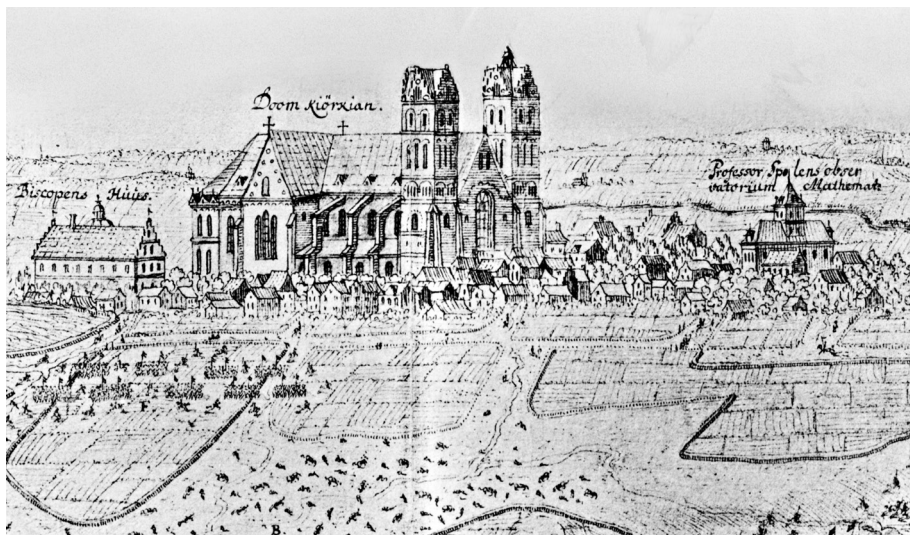
Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Lund med dess domkyrka; då som nu platsen för universitetets promotioner. Detalj ur bild föreställande slaget vid Lund 1676 – alltså bara sex år efter den första promotionen – utförd av Erik Dahlberg.
Bildkälla: Lunds universitetsbibliotek.

Lunds universitets första promotion – ett 352- och ett 350-årsjubileum

[...] ty hafve vi till en behörig erkänssel af sådant Guds nådiga bistånd, hans heliga namn till beröm, såsom ock till att låta våra troundersåter, så uti bemälte hertigdöme Skåne som eljest, på allt görligt sätt förspörja, med hvad nådig åhoga vi oss låte åligger allt hvad till deras förmon, prydnad och uppvext måtte kunna lända, samt ock betrakte utaf den innerliga bevågenhet som vi till fria och bokliga konsterns cultur och öfning drage, såsom ock anseendes den goda intention som vår salige herr fader, glorvyrdigst i åminnelse hafver haft om en academies inrättande i Skåne, beslutat och för godt funnit uti Lunden i Skåne en academia eller universitet att låta instaurera och upprätta, eftersom vi ock härmed dersammastädes i st. för det dervarande gymnasium en academia och universitet vilje upp- och inrätta, [- - -], hvarest alle studier uti alla loflige faculteter, nemligen uti den hel. skrift, jure & legibus samt ock medicina och andra boklige konster skola och må läras, proponeras och undervisas, och det således att uti densamma doctores, magistri och baccalaurer måga promoveras, aldeles efter det sätt som vid andra välförordnade christlige academier uti ett berömligt bruk är.¹

Ovanstående stilprov på 1600-talets mest högstämda kanslisvenska är hämtat ur Lunds universitets så kallade *diploma foundationis* eller stiftelsebrev; den viktigaste av de fyra urkunder som Carl XI:s förmyndarregering undertecknade den 19 december 1666 och som utgör själva grunden för Lunds universitets existens. Eller som histo-

rikern Martin Weibull i samband med universitetets 200-årsjubileum kallade detta dokument: "Lunds universitets medborgarebref i Europas lärda fristat".²

Som synes finns det i den allmänna ordmassan ovan en konkret företeelse som särskilt omnämns: att låta genomföra promotioner. Stiftelsebrevet är heller inte ensamt i att specifikt lyfta fram just denna verksamhet; den nämns tvärtom även i ytterligare två av de tre återstående grundardokumenterna. I det så kallade privilegiebrevet, vari universitetets särskilda rättigheter regleras, upptages bland annat just rätten att "promovera doctores, magistras och baccalaureos".³

Det tredje stället där promotioner nämns – och det betydligt utförligare än de två exemplen ovan – är i det mest omfattande av de fyra grundardokumenterna: konstitutionerna. Dessa utgjorde lärosätets ursprungliga styr- och regeldokument kring allt från hur professorer skulle rekryteras ned till öppettiderna på universitetsbiblioteket och studenternas uppförande.⁴ Här återfinns ett helt kapitel som noggrant reglerar formerna för såväl själva promotionsakten som för den föregående disputationen och andra nödiga examinationer. Till dessa instruktioner skall jag återkomma längre fram; först dock en redogörelse för vägen fram till när det första gången blev aktuellt för universitet att följa dem.

Tredje gången gillt

Av det ovan anförda torde ha framgått att promotioners avhållande var något som den dåvarande svenska överheten såg som en fundamental del av det nygrundade universitetets verksamhet. Ur detta perspektiv är det därför inte förvånande att Lunds förste *rector magnificus*, teologiprofessor Olof Bagger, bara en månad efter lärosätets invigning i januari 1668 förordade att förberedelser borde göras för en promotion redan under innevarande år.⁵ Av samma uppfattning var Canutus Hahn, professor i logik och metafysik (ungefär teoretisk filosofi), och den förste dekanen för den fakultet som i sammanhanget främst berördes av dessa planer, nämligen den filosofiska.⁶

Ur ett annat perspektiv kan det däremot, och särskilt för en modern läsare, förstås framstå som orealistiskt på gränsen till vansinnigt att tro att ett universitet som bara varit verksamt några månader skulle kunna producera ett större antal färdig-disputerade forskarstudenter. Här måste man dock beakta två dåtida förhållanden som trots allt gör konceptet mindre svårförståeligt.

Det första gäller sammansättningen av den första kullen lundastudenter. Att universitet var nyöppnat innebar nämligen inte att samtliga dess studenter var en skock gröna novischer. Tvärtom hade en ansevärd del av dem längre eller kortare studievana från ett eller flera såväl svenska som danska eller andra utländska lärosäten, och åtminstone vissa av dem hade där redan hunnit disputerat "pro exercitio", alltså deltaga i ett slags övningsdisputationer, innan de kom till Lund.⁷

Det andra handlar om att kraven för att disputerat vid denna tid var helt andra än i dag. Icke blott var dåtidens avhandlingar (eller "dissertationer" enligt dåtidens språkbruk) mycket mindre omfattande än i dag – ofta bara ett eller två tryckark – och därtill oftare inriktade på att bekräfta hävdvunna sanningar än på att leverera ny, unik kunskap.⁸ Det var därtill inte minst så att en respondent på 1600- och 1700-talen mycket sällan själv hade författat den avhandling han försvarade. Disputationen sågs vid denna tid nämligen främst som en retorisk övning, och disputandens huvuduppgift var således att vara just respondent – en svarande och försvarande som med goda argumentationsknep på gott latin kunde plädera för avhandlingens teser oavsett vem (i regel en professor) som sedan författat dessa.⁹

Även utifrån dessa förutsättningar befanns förhoppningarna om att kunna genomföra en promotion redan under det allra första verksamhetsåret dock orealistiska, och frågan bordlades tills vidare. Redan i slutet av 1668 kom den dock åter aktivt upp på bordet. Filosofiska fakultetens nye dekanus, matematikprofessorn Martin Nordeman, lät den 1 december detta år utfärda ett officiellt program där han inbjöd "så många idkare af det philos. studium, som aspirerade antingen den första

graden, baccalaureatus kallad, eller den andra, magisterium [...] philosophiae” att anmäla sig till därför nödiga examina. Det hela var tänkt att resultera i en promotionsceremoni bara ett kvartal senare, den 28 februari 1669. Åter befanns det dock att de akademiska fäderna hade varit alltför optimistiska, och det hela rann än en gång ut i sanden.¹⁰

En promotion var nu inte bara en viktig akademisk ceremoni. Den var också skäl till en rejälare fest – något som även det reglerades i universitetets konstitutioner. Måhända var det insikten om att en sådan bättre måltid bortfallit genom inställandet av 1669 års planerade promotion som föranledde universitetet att samma vinter i stället anställa en annan större fest: firandet av ettårsdagen av lärosätets invigning den 28 januari? Detta kalas har hur som helst gått till hävderna tack vare ovanligt detaljerade bevarade räkenskaper, varigenom vi kan göra oss en god bild av vad som äts och dracks vid en större akademisk festlighet i universitetets ungdom. Vi kan därvid konstatera att professorerna och deras gäster smorde kråsen med bland annat höns, gäss, kalkoner, lamm, oxkött, färsk fisk från Börringe och nejonögon, allt troligen smaksatt med tämligen kotsamma kryddor som ingefära, koriander, kanel, muskotblomma, saffran och rosenvatten. Därtill serverades tillbehör som franska sviskon, kapris, oliver och ”insyltade lemoner”; allt nedsköljt med rhenvin, öl såväl från Wismar som lokalt från Lund och ”1½ potta akvavit à 6 mark”.¹¹ Uppgifterna meddelas här eftersom man kan misstänka att något liknande hade serverats även om det blivit promotionsmiddag.

Och även en sådan blev det till slut, nämligen vid det unga universitetets tredje försök. Till början av påföljande år kunde man nämligen slutligen presentera tillräckligt många disputerade inom filosofiska fakulteten för att denna skulle kunna kalla till den så länge eftertraktade ceremonin. Till promotor utsågs den ovannämnde Canutus Hahn, vilken nu hunnit avancera till rektor; en smålänning som tidigare varit lärare vid Katedralskolan och alltså även fakultetens första dekanus under

Canutus Hahn (1633–1687),
rector magnificus och
tillika promotor vid
Lunds universitets första
promotion. På målningen
(av okänd konstnär) ses
han i sin senare roll som
biskop i Lund 1680–1687
varunder han var en viktig
kraft för att få universitetet
återöppnat efter Skånska
kriget. Bildkälla: Lunds
universitetsbibliotek.

universitetets första termin. Både P G Ahnfelt i sin universitetshistorik från 1859 och Georg Göransson i sin avhandling om Hahn från 1950 skriver att Hahn var självklar i rollen som promotor "eftersom han räknades som äldst i fakulteten".¹² Därmed kan inte ha avsetts levnadsår, ty minst två andra av fakultetens professorer – astronomen Spole och den praktiska filosofen Pufendorf – var några år äldre, utan det bör ha åsyftat att Hahn var den som tidigast erhållit sin fullmakt som professor.¹³ Som datum valde man denna gång att lägga sig exakt en månad tidigare än vid det inställda försöket 1669. Promotionen kom därigenom att sammanfalla med universitetets tvåårsdag.¹⁴

Att universitetets första promotion någonsin slutligen kom att utsättas till 1670 innebär alltså att 350-årsminnet härav hade kunnat firas år 2020. Ironiskt nog skulle dock just detta år visa sig bli det första i universitetets modernare historia då ingen promotion alls kunde hållas – detta till följd av coronapandemin. Att händelsen nu i stället lyfts fram vid en så udda tidpunkt som ett 352-årsjubileum skall dock få någon form av logisk förklaring mot slutet av föreliggande artikel. Men dessförinnan: åter till händelserna år 1670.

Intriger i kulisserna

Att ett datum slutligen hade blivit spikat för en första filosofie magisterpromotion innebar nu inte att allt därefter flöt på smidigt. Lunds universitets tidiga år utmärktes nämligen i en mycket hög utsträckning av allehanda personkonflikter med därav följande intrigspel. Motsättningarna fanns såväl de enskilda professorerna sinsemellan som mellan dessa och å ena sidan universitetets stadgevidrigt utnämnde prokansler, kyrkoherde Bernhard Oelreich, och å den andra den hos statsmakterna i onåd komne biskop Peder Winstrup, vilken enligt konstitutionerna egentligen hade varit självskriven på prokanslersposten.¹⁵ Redan 1669 hade dessa inbördes strider gått så långt att en särskild kommission bestående av två riksråd skickades till Lund

för att försöka utreda den "egentliga orsaken till all den oreda, som herrskade vid universitetet".¹⁶

Vid denna tid – ingången av höstterminen 1669 – tillträdde alltså den nämnde Canutus Hahn som universitetets rektor.¹⁷ Han var en stridbar man och en kraftfull organisatör, som ursprungligen hade stått på god fot med Oelreich men sedan snart hade sällat sig till dennes motståndare. Som rektor såg han snabbt till att åtminstone formellt lyckas försona de flesta av sina professorskollegor sinsemellan och skaffade sig därigenom en maktbas mot prokanslern, vilken tidigare dominerat konsistoriets sammanträden. Nu valde Oelreich inte bara att inledningsvis själv börja hålla sig borta från dessa möten; genom de klagomål som Hahn och de andra professorerna framförde mot honom inför den nämnda kommissionen kom Oelreich *de facto* att temporärt sluta fungera som prokansler.

I detta läge lerade sig Oelreich med en tidigare fiende: Josua Schwartz. Denne från Tyskland bördige herre, en av universitetets första professorer i teologi, har gått till historien som en av den dåvarande läraruppsättningens mest grälsjuka ledamöter.¹⁸ Han hade redan 1668 låtit författa en avhandling i teologi, avsedd att ge honom doktorsvärdigheten inom denna fakultet. Vid denna tid låg Schwartz dock i fejd med Oelreich vilken ansåg sig böra agera preses vid Schwartz disputation. Schwartz försökte därvid runda Oelreich genom att få den ene av universitetets båda "curatorer" (en kortvarig, icke i konstitutionerna föreskriven, högre befattning vilken försvann redan 1676), Magnus Durell, att skriva till universitetets kansler, greve Gustaf Otto Stenbock, och hos denne utverka att biskop Winstrup i stället skulle få agera preses.¹⁹ Härav kom dock denna gång intet och Schwartz avhandling blev liggande.

Inte långt därefter hade dock förekomsten av en gemensam fiende i form av Canutus Hahn fått Oelreich och Schwartz att begrava stridsyxan och i stället planera en gemensam kupp mot denne i egenskap av rektor och stundande promotor. Tanken var att Oelreich nu trots allt skulle presidera vid Schwartz disputation och

sedan även promovera denne till doktor. Det senare var därtill tänkt att ske på samma datum som den redan planerade filosofie magisterpromotionen – den 28 januari 1670 – och som den teologiska fakulteten stod högre i rang än den filosofiska skulle de båda konspirerande teologerna därmed, som Göransson uttrycker det, få ”Hahn ställd i skuggan”. Det hela skulle också fungera som en skyrmf mot Oelreich huvudfiende Winstrup, med vilken Hahn vid denna tid llerat sig.

För att kunna genomföra detta hade Oelreich och Schwartz utan den övriga teologiska fakultetens vetskap och samtycke lyckats utverka tillåtelse direkt hos kanslern. Hahn protesterade först mot detta regelvidriga agerande men lät sig i slutänden förliskas med tanken på att dela på strålkastarljuset vid en kombinerad teologisk och filosofisk promotion samma dag. Detta accepterade dock inte Winstrup, som hos ytterligare en vid tiden verkande kunglig kommission, ”Skånska kommissionen”, inlade en skarp protest som också kröntes med framgång: kommissionen inte blott förbjöd ventilerandet av Schwartz redan tryckta avhandling och ställde in den planerade teologiska promotionen – man fråntog också Oelreich hans rätt att i kanslerns ställe förmedla *venia promovendi* (mer härom nedan i avsnittet ”Promotion under ed”) även vid den filosofiska promotionen. Därmed, skriver Göransson, ”var Oelreich i själva verket suspenderad som prokansler” och Hahn kunde i ensamt majestät framträda som den ende promotorn vid universitetets första promotionshögtid.²⁰

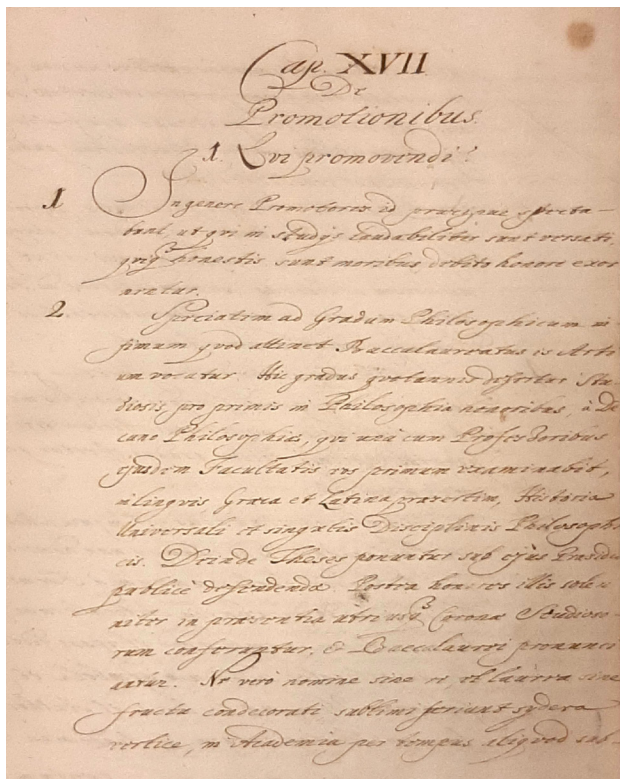
Promotion under ed

Veterligen finns det ingen bevarad ögonvittnesskildring från 1670 års promotion; ej heller någon officiell relation för dess genomförande. Om vi utgår från att lärosätet valde att tämligen strikt följa de föreskrifter rörande promotioner som fanns i konstitutionerna kan vi dock ändå göra oss en ganska god bild av hur denna historiska dag gestaltade sig.

Först tarvades en del förberedelser: en promotor skulle utses och en "tjenlig tid", alltså datum, utväljas. Därefter skulle den berörde dekanen skriva till kanslern och "begära tillstånd att promovera Doctorer eller Magistrar"; det var nämligen kanslern som ägde rätten att bevilja den så kallade *venia promovendi* (rätten att promovera). Helst skulle kanslern därvid förmedla denna tillåtelse på plats vid själva ceremonin, men hade han inte möjlighet härtill så skulle han "uti ett särskildt bref till Pro-Canzleren, updraga honom, att dess ställe vid Akten företräda".²¹

Det senare var vad som i praktiken skulle bli legio, ty även om konstitutionerna formellt påbjöd att kanslern skulle besöka sitt universitet årligen så upplevde Lunds universitet i praktiken bara två kanslersbesök under sina första 67 år!²² Efter att kanslerns godkännande inhämtats skulle promotor så "uti högtidligt Program dagen förut bjuda alla Akademiens medlemmar, att på bestämd tid samlas på ett offentlig ställe, för att med sin närvaro hedra Promotionsakten".²³ Med tanke på det sena publiceringsdatumet för denna skriftliga inbjudan – dagen före själva ceremonin – får man förutsätta att alla berörda i praktiken redan sedan tidigare varit informerade om vad som väntade.

Med all denna formalia avklarad kunde så själva promotionsdagen ta sin början. Detta genom att promotor klockan halv åtta på morgonen i sitt eget hus lät samla "de, som genom Pedellerna [universitetets vaktmästare] äro budna". Därifrån skulle man så "efter gifvet tecken" gå "precist klockan åtta i Procession till Facultetens Sessionsrum, eller, om det är Theologiæ-Doctors-Promotion, till Domkyrkan".²⁴ Sistnämnda distinktion torde för Hahn & C:o år 1670 ha varit illusorisk: universitetet ägde ännu inga egna lokaler och därmed rimligen inte heller något särskilt sessions- eller sammanträdesrum för filosofiska fakulteten. Tvärtom nyttjades primärt domkyrkan för universitetets såväl undervisning som sammanträden, och rimligen får vi alltså tänka oss att det var dit 1670 års procession tågade för att genomföra sin ceremoni. Inte heller sedan universitet på 1680-talet erhållit i egna lokaler i

Första sidan av det kapitel i Lunds universitets konstitutioner som reglerar disputationer och promotioner. Bildkälla: Lunds universitetsarkiv (foto: F Tersmeden).

form av Kungshuset torde det dock ha förekommit att vissa promotioner förlades dit. Enligt Bror Olssons översiktsverk om de lundsiska promotionernas historia så hölls de filosofiska magisterpromotionerna under 1600- och 1700-talen generellt då som nu i domkyrkan, i regel uppe i det då ännu avskärmade högkoret. Från 1817 flyttades akten däremot ned till det rymligare huvudkoret och förblev där till 1880 då en enstaka promotion i stället firades i Akademiska Föreningens stora sal. Med invigningen av det nya universitetshuset 1882 kom sedan en drygt halvsekelslång parentes då promotionerna förlades till denna byggnads aula innan man 1937 återvände till domkyrkan – och vari vi ju än i dag befinner oss.²⁵

Men åter till ordningen på 1600-talet. Sedan alla intagit sina platser skulle promotor hålla ett tal, ”efter hvars slut han med anständigt beröm inför hela Församlingen omtalar Candidaternas flit, som uti enskildta och offentliga Examina blifvit godkänd, samt att de funnits värdiga att erhålla graden. Derefter låter han dem alla aflägga Ed”. Nämda ed skilde sig beroende på vilken fakultet promovendi tillhörde. I detta fall, alltså vid en filosofisk promotion, lydde den:

*Jag N.N. lofvar och svär, att jag vill och skall ståndaktigt intill min lefnads slut framhärda uti den sanna tron, som uti den Heliga Skrift är upenbarad, i Församlingens Symbola, det Apostoliska, Nicænska och Athanasianska kortteligen författad, samt uti den oförändrade Augsburgiska Bekännelsen och Upsala mötes Beslut vedertagen. Då jag undevisar uti några Vetenskaper, skall jag undvika all oredighet och onyttigt gräl, men framför annat sysselsätta mig med det, som uti de öfriga Faculteterna och allmänna lefvernet medför den största nyttan; i synnerhet skall jag i den Facultet, hvaruti jag åstundar ytterligare Promotion, flitigt bevista de offentliga Föreläsningarna, så länge jag vid denna eller en annan Akademi har tillfälle dertil. Så sant mig Gud hjälpe till lif och själ.*²⁶

Bortsett från de inledande teologiska löftena (vilka var identiska för ederna i samtliga fakulteter) så understryker den senare delen av edens formulering den filosofiska fakultetens dåvarande roll som en "lägre" fakultet, genom vilken alla som senare önskade bedriva studier i de "högre" fakulteterna (teologi, juridik och medicin) först förväntades ha passerat och blivit promoverade. Denna lägre ställning fick också ett konkret uttryck i att filosoferna länge inte promoverades till doktorer utan "bara" till magistrar – något varom dagens filosofiska fakulteters lagerkrans i stället för hatt ännu minner.²⁷

Efter edens avläggande var det så enligt konstitutionerna tid för kanslern, eller i dennes ställe prokanslern, att muntligen förmedla den i praktiken redan tidigare beviljade *venia promovendi*, vilket skulle ske "högtidligen, och så att hela Församlingen hör det". Just år 1670 hade ju dock prokansler Oelreich, som vi tidigare sett, av Winstrup och Skånska kommissionen manövrerats ur bilden, och kanslerns *venia* förmedlades därför i stället av den tidigare nämnde curatorn Magnus Durell.²⁸

Därefter följde det som många skulle uppfatta som det centrala elementet vid en promotion: själva utnämmandet av de enskilda magistrarna och överlämnandet till dem av deras insignier: lagern och ringen. På denna punkt är konstitutionerna dock ytterst kortfattade och säger endast att det hela skall ske "med vanliga Ceremonier". Hur sådana gestaltade sig ansågs alltså tydligen vara allom känt. Detta följdes av att "en Facultetens Adjunkt eller en liten gosse" skulle "framställa en fråga, som en af de nya Doctorerna eller Magistrarna skall besvara".²⁹ Detta inslag, den så kallade magisterfrågan, bibehölls som ett retoriskt uppvisningsinslag vid lundapromotionerna ända fram till 1853.³⁰

Själva den formella promotionsakten avslutades därefter med tacksägelse. Därmed dock icke sagt att promotionsfestligheterna i stort var avklarade, ty såsom redan ovan nämnts reglerade konstitutionerna även det efterföljande festandet. Därvid skulle "Promotor eller någon annan aktad man, som af de Promoverade

blifvit utsedd till Vård, bjuda till måltid Canzleren, om han är närvarande, Pro-Canzleren, Rector, Professorerna, Ränthemästaren och Akademie-Sekreteraren, samt dessutom Rector Scholæ [Katedralskolans rektor], Faculteternas Adjunkter och Stadsförsamlingens Präster”.³¹ Därtill fick var och en av de promoverade bjuda in en gäst vardera, dock mot en betalning av sex mark. Indirekt bidrog promoti också till de övriga gästernas förplägnad, ty de hade även att var och en erlægga en avgift på fyrtiotvå mark eller tio och en halv daler till promotor; en summa som motsvarade lönen för runt tio dagars tunga dagsverken.³² Från just 1670 finns det därtill en uppgift om att de nypromoverade även skall ha bekostat ”expensa både till musique och [...] ett fackeltåg med raqueter, aldeles såsom vid promotiones i Kjöbenhavn”.³³ Man får hoppas att de nya magistrarna efter alla dessa utgifter i gengäld trakterades med såväl fågel som lamm, ox och fisk, öl, vin, brännvin och kanske även en och annan syltad lemon!

Frågetecknen kring den mest kände promovenden

I sin ofullbordade universitetshistorik från 1859 skriver P G Ahnfelt om 1670 års promotion att de kreerade magistrarna ”till större delen” bestod av ”skol-rectorer och kyrkoherdar på landet”, därmed indikerande att promoti var en samling redan yrkesverksamma mogna män snarare än unga studenter.³⁴ Påståendet är intressant eftersom det ger sken av att Ahnfelt skulle ha haft en mer eller mindre fullständig överblick över samtliga de promoverade, och detta samtidigt som det är omvittnat att någon sådan bevarad lista inte existerar.³⁵ Utifrån diverse spridda källor går det dock likväl att identifiera ett antal av de lagerbegränsade. Här nedan presenteras de namn jag under arbetet med föreliggande artikel lyckats finna.

Ett par uppgifter får man i det brev som promotor själv, professor Hahn, dagen före promotionen skrev till universitetets kansler, greve Gustaf Otto Stenbock, och som finns återgivet i sin helhet i Ahnfelts bok. Här får man inledningsvis veta att

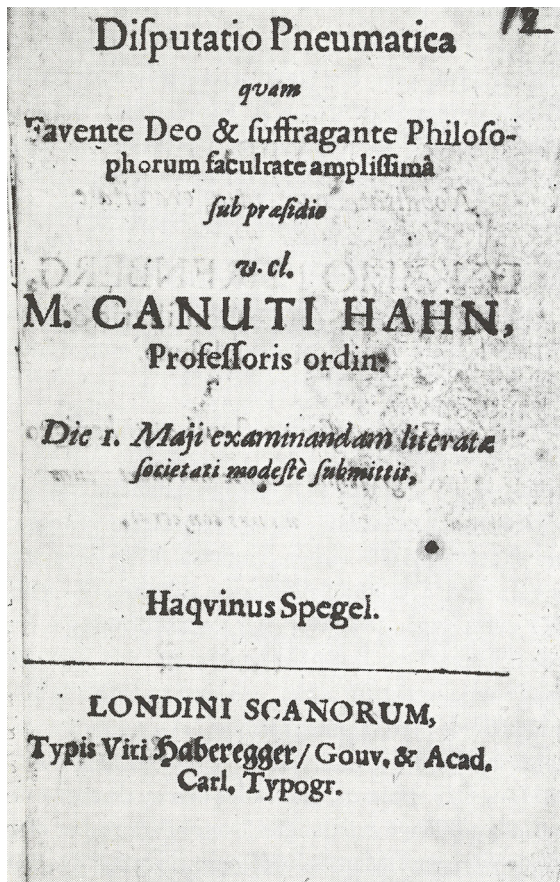

Haquin Spegel – en av de lagerbekransade vid promotionen 1670. Stick av Elias Brenner utfört året efter Spegels död 1714. Bildkälla: Lunds universitetsbibliotek.

det totala antalet promovendi är ”14 lärde och skicklige personer” – något som pikant nog faktiskt stred mot de ovannämnda konstitutionerna, vilka uttryckligen föreskrev att “[a]ldrig skola flera än tolf uti en Facultet på en gång promoveras”.³⁶ Alldeles bortsett från vad kanslern kan ha tyckt om detta regelbrott så kan man hur som helst konstatera att det endast är två av dessa fjorton personer som närmare omnämns i den fortsatta texten, och först bland dem ”H. H. E. Rikscanzlerens hofpredikant (H. Spegel), hvilken med största beröm i går hafver disputerat”.³⁷

Denna uppgift reser en del frågetecken. Till att börja med: är det inom parentes inskjutna namnet något som återfinns i originalbrevet eller ett av Ahnfelt gjort förtydligande? Att Haquin Spegel – den blivande ärkebiskopen och psalmdiktaren – verkligen var student i Lund vid denna tid är förvisso väl belagt i såväl universitetets egna urkunder som i diverse biografiska sekundärverk³⁸, men däremot inte att han parallellt skulle ha haft någon position som predikant hos landets dåvarande rikskansler, greve Magnus Gabriel De la Gardie. Däremot var han huspredikant hos just Gustaf Otto Stenbock, vilken inte bara var kansler för Lunds universitet utan även riksamiral och som sådan en av De la Gardies kollegor i riksrådet.³⁹ Att Hahn, som under sitt rektorat bedrev en flitig breväxling med Stenbock, inte skulle ha haft koll på detta och blandat ihop de två riksråden känns föga troligt, och man är mer beredd att tro att det är Ahnfelt som har gjort ett slarvfel vid sin transkribering av brevet. Detta särskilt som Georg Göransson i sin doktorsavhandling om Canutus Hahn från 1950 också åberopar sig på detta brev när han skriver om promoveringen av Spegel och då uttryckligen korrekt beskriver denne som ”Stenbocks huspredikant”.⁴⁰

I samma not berör Göransson även en annan oklarhet rörande Spegels promotion, nämligen uppgiften att denna skulle ha ägt rum först 1671. Göransson hänvisar här till en äldre avhandlingsförfattare, Uppsalaforskaren Josef Helanders *Haquin Spegel – Hans lif och gärning intill år 1693* från 1899, vilken verkligen har denna – enligt Göransson felaktiga – uppgift.⁴¹ Den är Helander dock varken den förste eller siste

Omslaget till den avhandling för vilken Spegel var respondent i maj 1670 och som kanske därigenom bidragit till den felaktige uppfattningen att denne inte promoverades förrän 1671. Som synes var Canutus Hahn preses vid disputationen. Bildkälla: Jerker Rosén: *Lunds universitets historia I* (Lund 1968).

att meddela. Redan i ett biografiskt lexikon från mitten av 1800-talet anges Spegels promotionsår till 1671, och samma uppgift återfinns så sent som i Bernt Olssons artikel om Spegel i *Svensk biografiskt lexikon* för bara ett drygt decennium sedan!⁴²

Varifrån kommer då denna seglivade uppgift om året för Spegels magistergrad? En tänkbar förklaring är att Spegel i Lund framträdde som respondent för en avhandling så sent som i maj 1670, alltså flera månader efter det årets promotion, och att Helander och andra då funnit det rimligt att antaga att han promoverades först året därpå. Spegel hade dock redan under 1669 agerat respondent inte mindre än två gånger, och rimligen var det på grundval av någon av dessa disputationer han blev magister.⁴³ På ett mer elementärt plan kan dock hela årtalsfrågan avgöras på ett betydligt enklare sätt än att studera Spegels respondentskap. Vi vet nämligen otvetydigt att det hölls en filosofie magisterpromotion i Lund år 1670 – men därefter inte någon mer sådan under hela återstoden av det decenniet.⁴⁴ En lundensisk magister årsmodell 1671 är med andra ord en kronologisk orimlighet.

Spiegel utgör det enda för eftervärlden riktigt berömda namnet bland 1670 års lundapromoti. Av detta skäl går jag här inte närmare in på hans liv och verk i stort, då detta lätt går att läsa om på annat håll. Jag kan dock inte underlåta att, innan jag går vidare bland hans identifierade promotionskamrater, citera några rader av diktaren Spegel. Enligt Helander är de författade vid ungefär den aktuella tiden i Spegels liv, och förekomsten av två begrepp – Parnassens berg och Apollos hov – som är direkt hämtade ur promotionsritualens traditionella symbolik får en onekligen att misstänka att strofen författats under direkt intryck av att nyligen ha upplevt en sådan ceremoni (samtidigt som den sista raden väl i någon mån tyvärr kan gälla en och annan nypromoverad akademiker än i dag).

*Jag har från långlig tid haft håg och lust att klifwa
Uppå Parnassi bärg och låta mig inskrifwa
Uti Apollos Hof, til all de lärdas möda,
Som gifwer wäl beröm, men föga bröd och föda.⁴⁵*

Spegels promotionskamrater 1: tre bekransade präster

Återvänder vi till Hahns ovannämnda brev till kanslern kan man konstatera att detta nämner ytterligare en promovend och denna gång otvetydigt vid namn. Det är en "Hr Sven Tjernsteen i Bunkeflod" om vilken det berättas att han skall försvara sin dissertation så sent som samma dag, alltså dagen före promotionen.⁴⁶ Rörande denne från Hälsingland bördige herre – i andra källor oftare stavad Tjernsten – får man konstatera att han väl uppfyller Ahnfelts omdöme om promovendi som redan etablerade "kyrkoherdar på landet". Tjernsten var nämligen vid tidpunkten drygt 40 år (av vilka han redan hade tillbringat 14 som student i Uppsala) och sedan ett decennium kyrkoherde i Bunkeflo och Hyllie.⁴⁷ Varför han vid denna mogna ålder valde att 1669 skriva in sig vid Lunds universitet framstår som något oklart. Möjligen kan det ha varit för att Tjernsten – beskriven som "maktlysten och stridbar" – vid tidpunkten var tillfälligt var suspenderad från sin prästtjänst till följd av en pågående ärekränkingsprocess och därigenom dels kan ha haft tid att författa en avhandling, men även kan tänkas ha sett en vunnen magistergrad som en nyttig statushöjning i en tid då rang och anseende hade stor vikt. Man kan här också fundera på om kansler Stenbock haft något med saken att skaffa. Denne hade nämligen 1658–1664 varit generalguvernör över de nyerövrade Skånelandskapen⁴⁸, och var i denna egenskap den som ursprungligen kallat hälsingen Tjernsten till provinsen som generalguvernörspredikant. Som sådan hade Tjernsten uppenbart snabbt placerat sig högt i Stenbocks gunst, och bland annat hade generalguvernören själv stått som värd när Tjernsten 1659 – mitt under pågående belägring av Köpenhamn – firat

Dens nominatus
 Suen. Tinnsten Petri filius Helsing, Generalij Stati S.
 Militie, et Praedicatorum in Bleatae Suedia P. & Augustinij
 et Lector in Binkhofen et Hellig. d. t. Oct. 11. 1669.
 Magnus Amosson. Lector Verboce in eadem.
 Jacobus Lauri. Coagus d. 15 Septemb. 1669.
 Past. Helsing.
 Nicolaus Flambradius
 Praeceptor. d. 22 Jan. 1670.
 Carol Philip Lillienberg.
 Par Hård Johan Hård
 Johansson Johansson
 Johan Dürcel
 Erasmus Castani Holstius e schola graec. Christianitatis.
 Petrus Bernardi Rosenmejer ex eadem.
 Nicolai Laurentii Cronenberg ex eadem.
 Nicolaus Petri Albinus ex eadem.
 Christianus Fridencij Hofmij, ex eadem.
 Casparus Pauli Heilius.

De båda blivande promotionskamraterna Sven Tinnsten och Jacob Kiöge (här latiniserat Coagus) återfinns som första respektive tredje namn uppträda på samma sida i universitetets äldsta inskrivningsmatrikel. Bildkälla: Lunds universitetsarkiv.

bröllop i det svenska fältlägret. Kan Stenbock, när han senare blev kansler, rentav ha uppmanat Tiernsten att låta skriva in sig vid "hans" lärosäte för att disputera och promoveras? Säkert är i vart fall att Tiernsten nyttjade möjligheten att genom sin senkomna akademiska uppgradering tacka Stenbock: hans avhandling är dedicerad till denne och en annan högdaglig militär, tillika Stenbocks viceguvernör över Skåne, Pontus Fredrik De la Gardie, "vilka han i devota ordalag tackar för deras alltid visade välvilja".⁴⁹ Generalguvernören själv återgäldade indirekt genom att låta sin son Carl Otto (som själv var student vid universitet⁵⁰) till disputationen författa en hyllning till Tiernsten, något som även icke mindre än tre av universitetets professorer gjorde! Det är således svårt att frigöra sig från känslan av att just Tiernstens disputation och följande lagerbegränsning sågs som något för universitetet önskvärt och statusförhöjande. Det blir härmed också logiskt att det av de 14 promovenderna är just Tiernsten och Spegel som uttryckligen nämns i Hahns brev till Stenbock.

Kanslergunstlingen Tiernsten fick dock endast kort tid njuta äran av sin nyvunna akademiska grad: han avled redan året efter promotionen "febre acuta et inopinata" (i akut och oväntad feber).

Spegels och Tiernstens deltagande i 1670 års promotion känner vi således via Hahns brev. Även därutöver har det dock lyckats mig att genom spridda uppgifter i olika biografiska uppslagsverk (inte minst herdaminnen) och andra källor identifiera ytterligare fem promoti från samma tillfälle. Troligen äldst bland dessa var den omkring 1624 födde Jakob Lauridsen Kiöge.⁵¹ Han var alltså runt fem år äldre än Tiernsten och liksom denne redan etablerad församlingspräst: sedan 1664 var han kyrkoherde i Helsingborgs stadsförsamling. Där upphör dock likheterna, ty medan Tiernsten var uppsvensk och hade studerat i Uppsala samt som präst verkat som "svensksinnad man"⁵² så var Kiöge, som efternamnet antyder, född i danska Köge, hade studerat vid Köpenhamns universitet och hade verkat som präst i Skåne redan under dansk tid. Som kapellan i Helsingborg från 1658 hade han därtill gjort sig

lokalt populär på ett sätt som tycks ha ingivit den nya svenska överheten vissa dubier när församlingen några år senare föreslog honom som sin nye herde; något som i slutänden dock ändå beviljades.

Vid Lunds universitet inskrevs Kiöge den 15 september 1669 för att, får man säga, genomgå en rekordsnabb studiegång – han disputerade nämligen redan samma dag! Avhandlingen hette *De primaevae ac authentico characterum Veteris Testamenti* och ventilerades med professorn i österländska språk, Petrus Holm, som preses. Huruvida Kiöge anlant till universitetet med en egenhändig färdigskriven dissertation i bagaget eller om denna i praktiken var skriven av professor Holm får lämnas osagt⁵³, men uppenbart är att Kiöges inskrivning som student varit en ren formsak. Likt kollegan och promotionskamraten Tiernsten fick även Kiöge under blott en kortare tid njuta förmånen att titulera sig magister: redan i september 1672 var han ”död av slag, som angrep honom på predikstolen”.

Var Kiöges tid som student exceptionellt kort så synes nästa magisters ha varit obefintlig. Olaus Svenonius Bidenius, som enligt ett par olika utgåvor av Härnösands stifts herdaminne skall ha blivit promoverad i Lund 1670⁵⁴, har nämligen av allt att döma aldrig formellt varit inskriven som student vid vårt universitet!⁵⁵ Däremot skall han, av vad som framgår på titelbladet på hans disputation, ha varit knuten till universitetet i egenskap av notarie i både den teologiska och den filosofiska fakulteten, vilket tydligen ansågs tillräckligt. Liksom Tiernsten var även Bidenius norrlänning – född i Sidensjö i Ångermanland – och hade hamnat i söderöver i egenskap av militärpräst, i hans fall som regementspastor för det till Skåne tillfälligt kommenderade Västerbottens regemente.

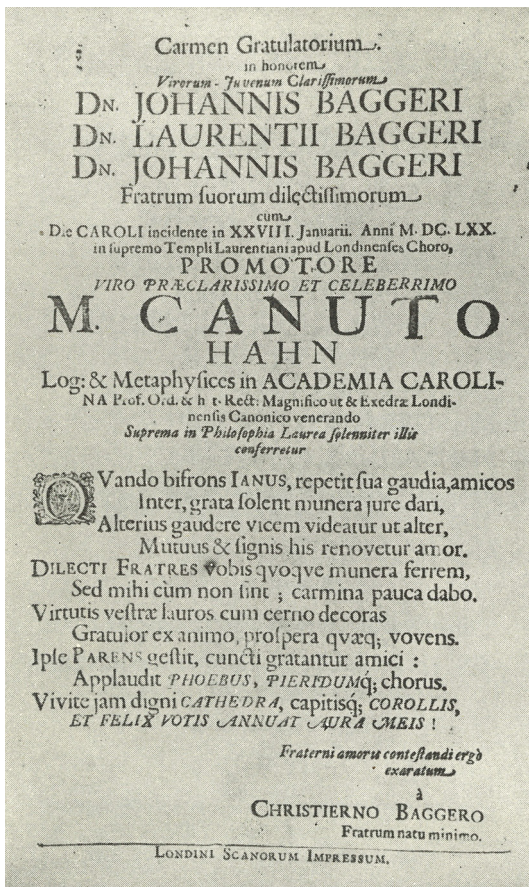
Bidenius avhandling framlades, liksom Kiöges, med språkmannen Holm som preses. Ahnfelt omnämner denna skrift särskilt i det kapitel han ägnar åt Holm som professor (dock utan att direkt koppla den till 1670 års promotion), och med sin sedvanliga benägenhet för drastiska och subjektiva omdömen betecknar han den

som "en mäktig enfaldig framställning af skrifkonstens uppfinning, hjälpmedel och fullkomnande, så i äldre som nyare tider", likväl prydd med en högstämmd hyllningsvers från Holm där denne "gratulerar författaren-respondenten i högtidliga hexametrar och pentametrar". Detta skall dock enligt Ahnfelt ha varit en generell artighet Holm gärna gjorde sina respondenter och vari "han prisar författarnes ofantliga lärdom och stora snille, äfven der ingendera egenskapen genom dispu'tt. blifvit ådagalagd".⁵⁶

Historien känner inte Bidenius födelseår, men väl att han prästvigdes redan 1657 och därför nog får antagas ha varit åtminstone i 35-årsåldern när han promoverades. Efter vunen lager och ytterligare några år som regementspastor blev han 1675 kyrkoherde i Luleå där han avled fyra år senare.

Spegel promotionskamrater 2: tre bekransade bröder

Hittills har herrar Tiernsten, Kiöge och Bidonius således rätt väl styrkt Ahnfelts uppgift om att många av 1670 års magistrar redan var mogna prästmän i karriären, med Haquin Spegel, vid tiden 25 år gammal och direkt kommen från universitetsstudier inte bara i Lund utan dessförinnan även i Greifswald, Rostock, Wittenberg, Leipzig, Köpenhamn, Leiden och Oxford (samt kanske även Uppsala)⁵⁷ som det avvikande undantaget. Att ytterligare minst tre av årets promovendi var i samma yngre åldersgrupp vet vi dock genom en bevarad latinsk hyllningsdikt med anledning av promotionen. Den är författad av en student vid namn Christian Bagger och tillägnad tre av hans syskon, bröderna Johannes, Laurentius och Johannes Bagger, samtliga söner till universitetets förste rektor, den tidigare nämnde teologen Olof Bagger.⁵⁸ Att två av bröderna båda kallas Johannes kan synas märkligt, men är ett resultat av tidens vana att i akademiska sammanhang latinisera namn. I vardagslag torde de båda Johannesarna ha varit kända som Johan respektive Hans; i vart fall är det så de ofta omnämns i modernare svenska och danska referensverk.⁵⁹

Lillebror Christian Baggeri hyllningsdikt till sina tre äldre bröder i samband med dessas promotion 1670. Originaldikten saknas tyvärr i UB:s samlingar och återges här därför i stället efter Bror Olsson: *Doktorspromotioner i Lund* (1947).

Johan var född 1642 och Hans 1646. Brodern Laurentius (eller Lars) exakta födelseår är inte känt men låg högst sannolikt emellan dessa år, så de tre promoverade bröderna var vid tidpunkten alltså mellan 24 och 28 år gamla. Till skillnad från herrar som Tiernsten och Kiöge hade de också legat en längre tid i Lund innan de disputerade och promoverades: Johan och Lars hade skrivits in redan bara några dagar efter universitetets invigning i januari 1668 och lillebror Hans följde den 22 mars 1669.⁶⁰ Liksom Spegel hade därtill åtminstone Johan och Hans utländska studiemeriter i bagaget: båda hade läst i Wittenberg, Johan därtill i Uppsala och Hans även i Köpenhamn, Leipzig, Rostock och Jena! Bröderna Bagger var alltså förhållandevis unga, men ändå av allt att döma väl belästa. Det sistnämnda bestyrks inte minst i lillebror Hans fall: han utnämndes redan kort efter promotionen, på kansler Stenbocks initiativ, till extra ordinarie professor i logik och metafysik. Därmed är han den ende till namnet kände av 1670 års promoverade magistrar som fortsatte på någon form av inomakademisk karriär vid Lunds universitet. Karriären i fråga blev dock

Hans Bagger (1646–1693) som biskop på Själland. Gravyr av John Smith 1698. Bildkälla: National Portrait Gallery, licens CC BY-NC-ND.

ELENCHUS LECTIONUM.

Deo Duce,
Professores in Regia Gothorum Academiâ Carolinâ Studiose Juventutis publicè
& privatim proponere decreverunt.
P. P. die 28. Januarij MDCCXXI.

THEOLOGII.

LAUS JOH. BAGGERUS S.S. Theologie Professor Primarius, Genesi brevi absolvende Chronologiam sacram, & Historiam Ecclesiasticam V. T. subjunget. Fiet id, cum bono Deo, horâ 9 in Auditorio N. 6.

JOHANNES FRIDER. HIORT, S.S. Theol. Profess. Ordini pergit de quâ scribit methodo, Harmoniam Evangelistarum in compendio proponere. Præterea ubi opportunitas miserit, persequetur summa capita Historiæ Ecclesiasticæ N. T. Item in ætate CHRISTO ad præsentia tempora deducet. Docet in Auditorio templi Cathedralis Majoris, horâ 8.

IOSSUA EPHRAÏM, S.S. Theol. Prof. ordin. idemq; Pastor Germaniarum instituit, Formulam Concediæ explicare pergit. Absolutus enim Articulus eius primo & secundo, tertium iam, qui est de justificatione, suscitavit. Idq; horâ 9, pomeridianâ, in templo Cathedralis Auditorio Majori. Interim vero etiam ad disputandû publicè, eandem Formulam, Theologie studiosos, hoc iam diligentius invitavit, quo facilius quidem Disputationes illas proponi possint intelligi. Ipsi enim sufficientes, sub Disputatione, Articuli alioquin Iustuliam anteo solo indicaverit.

JURIS-CONSULTI.

SAMUEL PUFENDORF, Juris Natur. & Gent. Prof. Primar. postquâ Superioribus iussus est *Professionem Moraliâ* simul obsequi publicè lectionibus agit, ut *hominis a creâs officia*, que generant philosophiam moralem absolvent, ex solidis principijs perspicue & succincte demonstret. Docet hora primâ, ponet. in auditorio novo.

NICOLAUS NYLENIUS, Juris Sæc. Gothici & Danici Professor ordinarius, interruptam aliquoties textus paræphrasin, secundum Constitutiones, serio & quâ fieri poterit brevitate absolvet, deinceps ubi uberior illam quam promissit legum explicationem, fontem autem ex iure naturalisq; legibus positivis, Divinæ humanæ derivandæ, procedet. Privatim vero, si quæ petierint, Institutiones Iuris civilis Romanorum enarrabit. Docet vero in collegio Majori templi Cathedralis, hora 9.

MEDICI.

CHRISTOPHORUS ROSTLIUS, iuxta præscriptum constitu-
tionem Academicarum, ex Institutionibus Medicinæ partis therapeutice lectionem, que de medicamento materia, Differentiis & classibus agit, publicè, horâ 8, matutinâ in auditorio novo. Deo jurante, aggetur. Postmeridiem, utilissimam de febribus doctrinam, modo sanguinis circuli accommodatam, privatim, desiderantibus, & gratis quidem, proponet.

CHRISTIANUS POSSILUS, D. Professor Medicinæ honorari-
æ, & Medicus Provincialis Scantiæ, horâ IV. in auditorio novo, ordinet & progredietur Medicinæ breviter proponet. Interdum quoque artis fundamentum est, corporis humani, eiusq; partium naturam explicatis, anatomicas lectiones privatim subinde instituit. Idq; hinc inde præferunt. Vere autem, & salutare, transmutatio medica facit, naturam viresq; plantarum demonstrans, iteratè repetitur per memoria prærata excurtionibus, & non neglectis, que ad Chemicam & Pharmaciâ pertinent.

PHILOSOPHI.

MARTINUS Norderman, Math. Pract. Prof. ordin. & h. r. Acad-
emiciæ Rector, cum absolvetur, ea, quæ tam publicè quam privatim in Algebra (speciosa), & Fortificatione resiliant, transmutat faciet, ad Mechanicam, explicando quinque fundamentales Mechanicarum machinarum Facultates, utpote Vectis, axis in Peritrochio, Trochleæ, Cunei, & Cochleæ admirandam potentiam in movendis, & attollendis ponderibus, idq; in Aud. Novo hor. X. *Præsertim* incipientibus præcepta instituit. Artibus & Geometriarum, Præsertim Geometriæ Logiciæ & Fortificationum universam præcipuorū Europæ Regnum, secundum cuiusq; Regni varios modos, & particulares munendi regulas, proponet.

ANDREAS EPELÛ, Superiorum Mathematicarum Professor Absol-
vuta cum sit pars Generalis Opticæ, ad specialem pergit, considerando ut Radius directum, & proponet *Passellum* vel *lucum*, *Catoptricum* seu specularium, vel refractum, *Dioptricum*, vel deniq; *Diffractum*, & experimenta que inde elici possunt. Quibus absolutis, *Astronavigandi* publicè docet, idq; hora secundâ privatim reliquis Mathematicæ partibus, præcipue *Trigonometriae*, & *Geometriae Globorum*, sine quibus scientia Navigandi bene intelligi non potest, breviter & sedulo inculcabit.

PETRUS JOHANNES Lingvarum Orientalium ac Græcæ
Prof. Ordinarius, postquam Lucam Evangelicam, quæ non tam pridem enarratae acceptæ, cum bono DEO absolvit, Epistolam quendam brevem N. T. sed simul adhibita ac exposita Syriacæ veritate, interpretabitur: idq; in Auditorio Novo, hora VII. matutinâ. Privatim vero Hebræam ac reliquas linguas Orientales, per desiderio auditorum ac profectus, diligentissime inculcabit.

FRIEDRICH FLEWEDALLIUS, Hilior. & Eloq; Prof. Ordini,
Historiam Romanam ex L. A. Floro publicè exponet h. a. in audit. Novo, privatim v. operâ suâ ut volentibus, quantum per valeat ducit licebit non deest.

CASPARUS WEISERIS, Facultatis Philosophicæ p. D. De-
canus, & Pædagogus Prof. Ord. ut & Scholæ Cathedralis Lundensis Rector, absolutus quæ incipit de Arte Poëtica, Præceptis, promissis sui memor, statim progressurus est ad Virgii libros *Æneidos*, & Horatii libros *Carminum* alteram explicandis, vel ad *Oratoriam* philosophicè explanandam, prout Auditoribus voluerit, Privatim insuper operam singulis pollicetur, & quidem privatim sine pretio. Ex conclusio Confiliorij, propter majorem & suam, & Auditorum commoditatem, horâ XII. in Auditorio publicè docet.

NICOLAUS WOLFF, Philosoph. Prof. Ordini, Ciceronis lib-
ellum de Optimo Oratorum genere, ex definitione ejusdem prode quæ publicè in Audit. Novo h. a. pom. Privatim quoque collegia rogatus libenter aperiet.

JOHANNES BAGGERUS, Log. & Metaph. Prof. publicæ
suae lectiones à doctrina Logicæ incipiet, usum Instrumentum utilissimam, præsertim in Theologicis, brevitate perspicue ostendens. Privatim in Auditoribus suâ operâ sit deservitur, absolutum prosequendū dicitur Logiciæ, transmutatio Philosophicæ, restaturo faciet, Quibus si forte exercitia Disputationis ardeant, patifidelitate rationis ingenis se accommodare studebit. Docendiculus erit in Auditorio Novo, hora matutinâ sexta.

LONDINI SCANORUM, Typis Viti Hæbneri, Acad. Carol. Typographe.

I universitetets föreläsningsskatalog för år 1671 har den nypropoverade Hans Bagger redan hunnit dyka upp som nyutnämnd professor. Som den senast tillsatte professorn inom filosofisk fakultet återfinns han längst ned i högerspalten medan hans far Olof, som förste professor i den främsta fakulteten (teologi) står överst i vänsterspalten. Bildkälla: Lunds universitetsbibliotek.

kort. Efter att under en stor del av sin tid som professor ha befunnit sig på utrikes studier accepterade han 1674 ett erbjudande att bli *sognepræst* i sitt forna hemland Danmark (Hans Bagger var född i Lund men under dess danska tid). Där avancerade han redan påföljande år till biskop av Själland, vilket han var till sin död 1693. Som biskop intog han en ledande roll som representant för tidens lutherska ortodoxi i den danska kyrkohistorien.⁶¹

Hans båda samtidigt promoverade bröder Lars och Johan förblev däremot båda på den svenska sidan av Öresund: Lars (död 1685) först som rektor för skolan i Helsingborg och senare som kyrkoherde i Tanum; Johan (död 1722) som kyrkoherde i Trelleborg och Maglarp. Den sistnämnde bör ha kunnat vara en av de längst kvarlevande av 1670 års promoti och hade till och med kunnat bli jubelmagister om denna värdighet då redan hade varit införd.⁶²

Epilog: Professor Schwartz kommer tillbaka

Men hur gick det då för Josua Schwartz, mannen som ända sedan 1668 hade haft en färdig teologie doktorsavhandling i skrivbordslådan? Jo, till slut fick han trots allt ventilera densamma och kunde tack vare detta slutligen promoveras den 3 september 1672. Hans medkonspiratör från två och ett halvt år tidigare, Bernhard Oelreich, var vid det laget definitivt avpolletterad som prokansler till förmån för postens legitime innehavare enligt konstitutionerna, biskop Winstrup. I denna egenskap nöjde sig biskopen icke blott med att förmedla *venia promovendi* utan agerade själv promotor, precis som Schwartz ursprungligen själv önskat – ett förhållande som dock, enligt Ahnfelt – inte förhindrade att det snart "inträdde [...] kallsinnighet och uppenbar fiendskap" mellan biskopen och Schwartz. Exakt i vilken fas denna ombytliga relation mellan de båda teologerna befann sig vid själva promotionstillfället står inte helt klart för författaren, men man får väl hoppas att den inte var alltför frostig. Litet

ensam bör Schwartz hur som helst ha kunnat känna sig, ty han var ceremonins ende promovend!⁶³

Oavsett vilket kunde Josua Schwartz därefter stoltsera med att vara den förste personen någonsin att ha kreerats till doktor inom någon fakultet vid Lunds universitet, och tack vare denna hans upphöjelse 1672 kan även Lunds universitet i år, två år efter att pandemin förhindrade uppmärksammandet av jubileet för lärosätets allra första promotion av något slag – magisterpromotionen 1670 – trots allt fira 350-årsminnet av dess första *doktors*promotion!

Fredrik Tersmeden **Arkivarie vid Universitetsarkivet**

Anmärkning: Det var endast den filosofiska och den teologiska fakulteten som hann avhålla promotioner innan universitetet stängdes 1676-1682 till följd av skånska kriget. Den första medicine doktorspromotionen hölls 1689 och den första juris doktorspromotionen först 1768. Övriga nu existerande fakulteter har tillkommit först i modernare tid.

NOTER

1. Stiftelsebrevet citeras här efter den tryckta renskrift som finns i P G Ahnfelt: *Lunds universitets historia*, del 1 (Stockholm 1859), s 42–47 (den berörda passagen återfinns på s 45f). Originalbrevet återfinns i Lunds universitetsarkiv (LUA): Råntekammarens och kontorets arkiv 1666–1964, vol I 1:1a.
2. Martin Weibull & Elof Tegnér: *Lunds universitets historia 1668–1868* (Lund 1868), bd 1, s 22.
3. Även denna urkund finns i sin helhet tryckt i Ahnfelt 1859, s 51–57 (berörd passage på s 52). Originallet i LUA: Råntekammarens och kontorets arkiv 1666–1964, vol I 1:1c.
4. Konstitutionerna är i original avfattade på latin. De citeras i denna artikel genomgående efter Fredrik Schrevelius svenska kommenterade översättning: *Lunds akademis constitutioner* (Lund 1832). Originallet i LUA: Råntekammarens och kontorets arkiv 1666–1964, vol I 1:2.
5. Ahnfelt 1859, s 110.
6. Ahnfelt 1859, s 162
7. Om de tidiga lundastudenternas bakgrund generellt, se Jerker Rosén: *Lunds universitets historia – I. 1668–1709* (Lund 1968), s 225, samt om övningsdisputationer densamme, s 203f. Ett exempel på en student som hade hunnit övningsdisputera redan innan han kom till Lund är den senare i denna artikel närmare skildrade Johan Bagger, vilken 1667 varit respondent på en avhandling i Uppsala; se Gunnar Carlquist (utg): *Lunds stifts herdaminne från reformationen till nyaste tid*, serie II, bd 3 (Lund 1951), s 54.
8. Rosén 1968, s 204, menar att det mesta av innehållet i de tidiga dissertationerna vid Lunds universitet "kan karakteriseras som tidens vetenskapliga allmångods".

9. Om disputationsväsendet i Lund under äldre tider (särskilt 1700-talet), se bl a Ragnar Askmark: "Disputationer i Lund för 200 år sedan" i *Berlingska boktryckeriet i Lund 1745–1945* (Lund 1945) samt Arvid Leide: "En astronomisk disputation i Lund 1740" i densammes *Akademiskt 1700-tal – Minnesbilder från Lunds universitet* (Gamla Lunds årsskrift 53; Lund 1971). Först med 1852 års nya statuter för universiteten i Uppsala och Lund blev det obligatoriskt för den som skulle disputera att själv ha författat sin avhandling; se t ex Björn Magnusson Staafl, Fredrik Tersmeden & Petra Francke (red): *Lunds universitet under 350 år – Historia och historier* (Lund 2016), s 84.
10. Ahnfelt 1859, s 231.
11. Rosén 1968, s 152f.
12. Ahnfelt 1859, s 162, resp Georg Göransson: *Canutus Hahn – En biografisk studie* (Samlingar och studier till Svenska kyrkans historia 25; Lund 1950), s 67; citatet från den senare.
13. Uppgifterna om fakultetens respektive professorers födelseår och tillträde från Weibull & Tegnér 1868, bd 2, och Ahnfelt 1859, båda passim. Vad beträffar ålder kan f ö noteras att födelseåret är okänt för en av fakultetens första professorer, latinaren Christian Cassius.
14. Ahnfelt 1859, s 206. Weibull & Tegnér 1868, bd 1, s 125, hävdar att årsdagen även senare under 1600-talet och 1700-talen "vanligen" valdes för promotionen; en titt i de listor som redovisas i Bror Olsson: *Doktorspromotioner i Lund* (Föreningen Det gamla Lunds årsskrift XXIX; Lund 1947), s 99-103, utvisar dock att det endast var vid totalt två ytterligare tillfällen (1688 och 1706) som promotioner lades på eller i nära anslutning till detta datum.
15. Rörande dessa konflikter hänvisas generellt till de olika översiktsverken om universitetets historia vid denna tid: Ahnfelt 1859, Weibull & Tegnér 1868 resp Rosén 1968, samt till kapitlet om Canutus Hahn i Gunnar Carlquist (utg): *Lunds stifts herdaminne från reformationen till nyaste tid*, serie II, bd 1 (Lund 1980), s 121f.

16. Weibull & Tegnér 1868, s 48. Se även Carlquist 1980, s 121f, resp Göransson 1950, s 56 samt passim.
17. Uppgifterna om Hahn, hans rektorat och striderna kring Schwartz tilltänka promotion härunder kommer, där ej annat anges, från Göransson, s 57–71, resp Carlquist 1980, s 121f.
18. Se t ex Magnus Laurentius Ståhl: *Biographiske underrättelser om professorer vid kongl. universitetet i Lund ifrån dess inrättning till närvarande tid* (Kristianstad 1834), 1834, s 12 resp Ahnfelt 1859, s 347 och Weibull & Tegnér 1868, bd 2, s 67f.
19. Ahnfelt 1859, s 334f. Om curatorsämbetet, se Weibull & Tegnér 1868, bd 2, s 17ff.
20. Oelreich försökte visserligen besvära sig hos kanslern, men även denne bytte uppenbarligen, under intryck av kommissionens bedömning, fot och just på den tänkta promotionsdagen bekräftade regeringen i Stockholm slutligt kommissionens beslut; se Göransson 1950, s 69.
21. Schrevelius 1832, s 91.
22. Se härom t ex artikelförf:s kapitel "Kanslern kommer!" i Magnusson Staaf, Tersmeden & Francke 2016, s 38ff.
23. Schrevelius 1832, s 91.
24. Ibid. Man kan notera att punktligheten för processjonen betraktades som mycket viktig: bröt promotor mot denna skulle han böta hela 24 mark!
25. Olsson 1947, s 32ff.
26. Schrevelius 1832, s 95ff.
27. Se t ex Torgny Nevéus: *Lagerkransar & logotyper – Symboler och ceremonier vid svenska universitet* (Stockholm 1999), s 19.
28. Göransson 1950, s 69.
29. Schrevelius 1832, s 97.

30. Olsson 1947, s 11.
31. Schrevelius 1832, s 97.
32. Lars O Lagerqvist & Ernst Nathorst-Böös: *Vad kostade det – Priser och löner från medeltid till våra dagar* (4 uppl, Stockholm 1997), s 72.
33. Ahnfelt 1859, s 206. Varifrån Ahnfelt fått denna detaljuppgift framgår tyvärr inte.
34. Ahnfelt 1859, s 162.
35. Se t ex Carlquist 1951, s 55.
36. Schrevelius 1832, s 99.
37. Ahnfelt 1859, s 165. H. H. E. = Hans höggrevliga excellens.
38. Se t ex P Wilner: *Lunds universitets matrikel 1667–1732 åter utgiven med register av Barbro Edlund* (Stockholm 1984), s 9, resp Bernt Olsson: "Haquin Spegel" i *Svenskt biografiskt lexikon*, bd 33 (Stockholm 2007–2011), s 21ff.
39. Stellan Dahlgren: "Gustaf Otto Stenbock" i *Svenskt biografiskt lexikon*, bd 33 (Stockholm 2007–2011), s 271f.
40. Göransson 1950, s 69. Tidsbrist har inte tillåtit mig själv att studera originalbrevet, vilket skall finnas i UB:s samlingar.
41. Josef Helander: *Haquin Spegel – Hans lif och gärning intill år 1693* (Uppsala 1899), s 23.
42. *Biographiskt lexicon öfver namnkunnigen svenska män*, bd 15 (Uppsala 1848), s 158 resp Olsson 2007–2011.
43. Samtliga tre respondentskap förtecknas i såväl *Biographiskt lexicon...* s 158 som hos Helander 1899, s 22f.

44. Se den lista över samtliga promotioner vid Lunds universitet t o m 1947 som finns redovisade i Olsson 1947, s 99–103. Uppenbarligen har såväl den anonyma artikelförfattaren i *Biographiskt lexicon...* som Helander varit omedvetna om detta faktum; detta då de båda refererar till 1671 som den ”första promotionen” i Lund.
45. Helander 1899, s 23, vilken i sin tur citerar versen ur Sahlstedts *Samling af Verser på Svenska*, bd IV.
46. Ahnfelt 1859, s 162.
47. Sakuppgifterna om Tiernsten är genomgående hämtade från Gunnar Carlquist (utg): *Lunds stifts herdaminne från reformationen till nyaste tid*, serie II, bd 2 (Lund 1948), s 197–202. Spekulationerna kring Tiernstens motiv för att låta sig promoveras är däremot artikelförf:s egna.
48. Dahlgren 2007–2011, s 271.
49. Citatet från Carlquist 1948, s 201.
50. Se Gustaf Elgenstierna: *Den introducerade svenska adelns ättartavlor*, bd VII (Stockholm 1932), s 575, resp Wilner 1984, s 4.
51. Stavningen enligt artikeln om Kiöge i Gunnar Carlquist (utg): *Lunds stifts herdaminne från reformationen till nyaste tid*, serie II, bd 8 (Lund 1961), s 231–233 som också utgör huvudkälla till detta avsnitt. I Severin Cavallins *Lunds stifts herdaminne efter mestadels otryckta källor utarbetadt*, bd 3 (Lund 1856), s 339, stavas namnet Jacob Lauridsön Kiöge medan Elias Fohlin i *Helsingborgs historia* (Uppsala 1851), s 337, använder den försvenskade stavningen Lauritsson för Kiöges patronymikon. I universitetets inskrivningsmatrikel använder Kiöge sig själv av den latiniserade formen Jacobus Laur: Coagius (LUA: Kansliets arkiv 1666–1930/31, vol D 1:1).
52. Carlquist 1948, s 197.

53. Det faktum att avhandlingen är uppförd i Holms bibliografi Weibull & Tegner 1868, bd 2, s 69, talar å ena sidan för det senare men å den andra hävdar Ahnfelt 1859, s 379, att de avhandlingar som Holm presiderade för faktiskt generellt får anses som författade av respektive respondent.
54. [J F Biberger:] *Hernösands stifts historia och herdaminne*, del 2 (Härnösand 1876), s 277, resp Leonard Bygdén: *Hernösands stifts herdaminne – Bidrag till kännedom om prästerskap och kyrkliga förhållanden till tiden omkring Luleå stifts utbrytning*, del 2 (Uppsala 1923), s 206. Uppgifterna om Bidenius bygger primärt på den senare.
55. I vart fall finns han inte upptagen i Wilner 1984.
56. Ahnfelt 1859, s 379f.
57. Olsson 2007–2011, s 21, resp Helander 1899, s 9–17, 21. Det bör dock tilläggas att det endast var i Greifswald och Lund som Spegel var formellt inskriven som student. Vid de övriga universitetsorterna handlade det om kortare besök för att kunna åhöra berömda lärares offentliga föreläsningar.
58. Dikten finns i faksimil återgiven i Olsson 1947, s 77. Därav framgår tydligt att uppgiften i Carlquist 1980, s 493, att dikten skulle vara skriven av Christian i samband med att han själv, Lars och Hans (men inte Johan) promoverades är felaktig. Likaså torde föreliggande artikel utvisa att Carlquist hade fel då han ville antaga att bröderna Bagger skulle vara "de enda kända av dem som 26/1 1670 promoverades".
59. Uppgifterna om bröderna Bagger är huvudsakligen hämtade dels från artikeln om fadern Olof i Carlquist 1980, s 493, dels från artikeln om Johan i bd 3 av samma verk (Lund 1951), s 54–57, samt från artiklar om Hans av Bjørn Kornerup i digitalutgåvan av *Dansk biografisk leksikon* (https://biografiskleksikon.lex.dk/Hans_Bagger_-_biskop; läst 2022-05-08) resp i Ståhl 1834, s 38ff.

60. Enligt Wilner 1984, s 11, samt originalmatrikeln i LUA. Carlquist 1951, s 54, hävdar dock på oklar grund dock att Hans inskrevs först i juni 1669 (möjligen resultatet av en förväxling av honom och den närmast därefter följande studenten, vilken är inskriven den 28 juni) och Kornerup att han skulle ha kommit till Lund först 1670.
61. Sistnämnda omdöme enligt Kornerup.
62. Jubelmagistrar (och sedermera jubeldoktorer) började inte kreeras i Lund förrän 1817; se Olsson 1947, s 11.
63. Ståhl 1834, s 12; Ahnfelt 1859, s 335; Olsson 1947, s 99.